

Recenzii

Fanny Emeric. *La Confession d'une Femme du Siècle.* Paris, Librairie Léon Vanier, éditeur, 1907. Prețul 3 fr. 50.

Spovedania unei femei din zilele noastre!... Sună oarecum ca celebra „spovedanie“ a genialului „copil“ Musset...

Autoarea, care a scris anul trecut *Jérusalem par'e...*, de care s'a vorbit aici este o compatriotă a noastră, și pentru Ieșeni o concetățeană.

Liette, — așa se numește eroina acestei „spovedanii“, — Liette nu-și iubește bărbatul, — care n'a răspuns visurilor ei de romantism casnic și care, deci, e un „assassin“. — și, în căutarea unui ideal de viață, unui scop al vieții, ea, — dînd oarecum dreptate acelora care pretind că singurul ideal și scop al vieții unei femei e dragostea, — se oprește, din nenorocire, asupra unui seducător de meserie, fără suflet, ale căruia incontestabile calități sînt: o complexiune fizică de elasticitate a oțelului și o privire caldă și umedă. Seducătorul urmărește să captiveze pe Liette, dar ea, deși-l iubește, nu cedează, mai întăiu din cauza datoriei de onoare (deși nu-și iubește „asasinul“) și apoi, și mai ales, pentru că e convinsă că omul de oțel cu privirea umedă, o dorește, dar n'o iubește cu adevărat... Si atunci seducătorul, care și așa oscila între Liette și o alta (La Rivale), se'ndepărtează

de Liette și cade cu totul în mrejele Rivalei. Liette suferă, cu capul, cu inima, cu simțurile, — mai ales cu inima și cu simțurile, zice ea; mai ales cu capul și cu simțurile observăm noi, — și, în sfîrșit, se eliberează de patima ei...

Această istorie însă, care se petrece în fiecare zi, e menită să dovedească un lucru: situația unei femei „du siècle“, care e o trecere dela femeia de altădată la femeia viitorului. Liette, care n'a putut să trăiască cu bărbatul său, pentru că acesta „a asasinat-o“ moralmente, care n'a putut să găsească fericirea în alt bărbat, căci aceasta voia, și el, s'o reducă tot la rolul unui obiect de plăcere, cași „asasinul“ legitim, — Liette care vrea să fi o persoană, un *Eu*, un scop, și nu un obiect și un mijloc, — se revoltă, ia steagul dezrobirii femeiești, devine femela nouă și, — aci pricep mai puțin legătura, — devine individualistă, nietzschista... poate pentru că Nietzsche e formula zilei! — Liette, care cîndva a fost miloasă, altruistă, ea care e plină de dorul iubirii, — ajunge o inteligență pură, stăpîină până la despotism pe ea însăși, — și pleacă să ridice steagul dezrobirii femeii.

Noi unia, care sîntem ceva mai puțin grăbiți, avem de făcut cîteva obiecții.

Desigur că situația Liettei în căsătorie e înspăimîntătoare, căci o femeie, nevoită să fie nevasta unui bărbat pentru care are dezgust moral și fizic

este pusă în condiția cea mai infamă, în care poate fi pusă o ființă ome-nească. Fără iubire și chiar fără simpatie, un bărbat poate să aibă legături cu o femeie : o femeie, fără nici un sentiment pentru bărbat, nu poate să aibă legături, decît cu un adine dezgust...

Așa dar, pricep aversiunea Liettei pentru „asasin“... Pricep și exasperarea ei, cînd omul de oțel nu i se dă cu sufletul și mai ales atunci cînd el o părăsește pentru Rivală,—dar nu pricep întru cît cineva are dreptul să-și croiască o filozofie și o cale în viață, după experiența pe care a făcut-o în amor, cum face Liette.—Aprob mai degrabă pe acela care, dacă nu e fericit în amor, se sinucide, decît pe acela care îmbrățișează, din cauza aceasta, un sistem filozofic, adică o concepție asupra vieții și a lumii, asupra prezentului, trecutului și viitorului planetei noastre și a sistemului solar!... Înțeleg, desigur, ce se petrece în acesta, dar nu-l pot aproba!...

Liette, pe cît se vede din „spovedania“ ei, este din acele femei care nu pot pricepe căsnicia fără amorul „romantic“. Dar acest amor, dacă este, și trebuie să fie, o condiție a căsătoriei,—a căsătoriei,—este el o condiție și a căsniciei ? Este, fără îndoială, o pretenție cam naivă. Amorul „romantic“ se isprăvește dela o vreme, dacă nu... prin sinucidere ca'n Romeo și Julieta, atunci prin... căsătorie.

M'am gîndit de multe ori la Actele VI, VII și VIII din Romeo și Julieta, dacă ei n'ar fi murit și s'ar fi căsătorit... Inchipuiți-vă pe Julieta, mamă de familie, cosind rufe pentru copii, făcînd dulceațe ; pe Romeo, venînd tirziu acasă de la o partidă de cărți și, după o mică scenă conjugală, în care ar fi mințit asupra cauzei pentru care a întîrziat, culcîndu-se, înflanelat și cu scufia în cap ca să nu capete gutunar...

O căsătorie durează pe sentimente mult mai puțin „romantice“, mai „burgheze“, dar poate mai puternice : simpatia și recunoștința ce izvorăsc din împreuna-viețuire, din comunitatea de interese, de scopuri ale vieții... Dacă mai fiecare a iubit în tinereța lui, sînt rari, dacă sînt, aceia care au iubit cu „amor“ o viață 'ntreagă. Există o femeie care a iubit așa o viață 'ntreagă : e... într'o nuvelă a lui Maupassant : mai există una : e aceeași, zugrăvită de Maupassant într'unul din volumele sale de voiaj!...

Și nietzschismul Liettei ?! Dar ce drept are un om să se facă „el“, centrul universului ? Și ce pretenție temerară și nejustificată de a te scuti de oameni ? Dar se poate inchipui o ființă mai păcătoasă decît omul singur, fără sprijinul omenirii întregi ?

Dela Marc Aureliu și până azi, n'a putut dovedi nici filozofia, nici viața, că ar fi cu puțință altă plăcere, ne amestecată cu durere și nerăspălită prin durere, decît aceea a îndeplinirii zilnice a datoriei, a umilei și nobilei datorii,—și, poate, încă plăcerea celor citeva ocazii de odihnă, sară, într'o odată curată, după o zi de muncă, cu mulțămire de ceia ce ai făcut azi, cu speranță la ceia ce vei face mine...

Dar sînt sigur că... Liette va zîmbi de această morală de sclav, de această îndărătnică „revoltă a sclavilor în morală“...

Proverbele Romînilor, extrase din colecțiunea d-lui I. Zanne și cu autorizarea d-sale.—București, Socec, 1907. Prețul lei 2.50.

Colecțiunea d-lui Zanne, cu toate defectele ei din care cel mai simțit este amestecul proverbelor cu idiotismele și uneori cu simple metafore, este una din cele mai bune, poate cea mai bună colecție de literatură populară romînească.—Dar ea are un mare defect : e inaccesibilă publicului, din

cauza scumpetei; și e și prea mare pentru acei care nu sînt specialiști și pe care, deci, nu-i interesează toate variantele proverbelor, ori citarea locului din care ele au fost extrase.—Iată pentru ce librăria „Socec a făcut un mare serviciu, dîndu-ne peste 5.000 din cele peste 8.000 de proverbe cite sînt în cele nouă volume ale d-lui Zanne. În chipul acesta și marele public poate să facă cunoștință cu această colecție.—Și poate n'ar fi fost rău ca, macar în acest extras, să se fi deosebit proverbele de idiotisme*).

Dacă pentru folkloriști e indispensabilă însăși ediția d-lui Zanne, pentru majoritatea oamenilor culti e de ajuns ediția librăriei Socec.

Folosul cel mare ce-l poate trage un om cult din cunoașterea proverbelor, este îmbogățirea stilului cu formule scurte, cupriuzătoare, pregnante și sugestive.

Oamenii, care trăesc într'o comunitate de idei, crează întoldeana formule menite să scurteze vorba și să sugereze, prin cîteva cuvinte, gîndiri întregi.—Si se știe că, cu cit ceva e exprimat mai scurt, cu atît e exprimat mai puternic.—Dela cele mai mici comunități,—o familie, sau un cerc de prieteni,—și pîună la marea comunitate a popoarelor culte de azi,—toate au formule de această natură, dacă voiți, niște jargoane speciale... Cine nu știe că pictorii au jargonul lor, muzicanții pe al lor, etc...

Intr'o familie, mai ales între copii, sînt formule pe care alții nu le înțeleg, pentru care alții n'au „*comprehensiune*“, cum o numește Tolstoi, care în *Amintirile sale*, are o admira-

*) „Buturuga mică răstoarnă carul mare“ e proverb, dar „a trage cui va butucul“ e idiotism. Deși în afara de chestie, dar nu mă pot opri să nu fac cunoscut publicului că există o carte didactică aprobată de Minister, în care idiotismele sînt definite ca... „*expresii idioate*“!!

tabilă pagină asupra acestui lucru: băeții aveau, zice Tostei, cuvinte, care nu spuneau nimic altora, dar prin care ei își spuneau foarte mult...

Mai departe, un oraș are adesea formule prin care cel ce le întrebuițează, caracterizează situații întregi, formule pe care oamenii din alte părți nu le pricep... Așa cuvîntul „nobil“ în terminologia politică a Iașului.

Uneori formula servește unei regiuni întregi: „Din gardul Răzoanei“ (în Moldova de sus) ori „Din gardul Oancei“ (în Moldova de jos).

Sau unei pături sociale: jargonul pictorilor, de care vorbeam; ori expresiile unui scriitor ca Scedriu nevoit, din cauza cenzurii, să-și creeze un jargon special.

Sînt alte expresii, cunoscute și întrebuițate într'o țară întreagă. Unele create de popor (*idiotisme* „Tîrîbrîu“ etc. și *proverbele* „corb la corb nu-și scoale ochii“ etc. sau expresii create de scriitori: „Dacă-i anonimă, o iscălesc și eu“, „Pîună cînd să nu avem și noi falții noștri?“ etc. (Caragiale), menite să caracterizeze situații ori gîndiri întregi, fără multă vorbă...

Apoi sînt formule cunoscute și întrebuițate de omenirea întreagă; din Biblie: „Fiul rătăcit“, „Celui ce are, i se va da“ etc. și din scriitorii universali: „Totul e permis, nimic nu-i adevărat“ (Nietzsche). „Hipoerizia e omagiul etc...“ (La Rochefoucauld), „Seul le silence est grand, tout le reste est faiblesse“ (Vigoy). „N'in-sullez jamais une femme qui tombe“ (Hugo), „To be or not to be“ (Shakespeare) etc,—care, toate, spuse în anumite împrejurări, înlocuesc orice altă discuție și analiză mai lungă.

Dintre toate acestea, evident că cele mai nemerite sînt formulele create de popor și acele din biblie, ca fiind mai universale și ca fiind niște creațiuni mai naturale, mai spontane,

deci mai în conformitate cu procesul de creațiune a limbii.

La noi biblia e puțin cunoscută, și în stilul nostru formulele ei nu sînt aproape deloc întrebuițate, ceea ce e o renunțare la un bogat material stilistic.

Puțiu întrebuițate sînt și proverbele și idiotismele, căci cultura claselor de sus este cu totul ruptă de ceea ce s'ar putea numi cultura populară...

În „programul” naționalizării culturii de sus, trebuie să între, numai-decît, și familiarizarea cu proverbele și-idiotismele populare, din care stilul va căpața multe elemente folositoare...

Punerea proverbelor la îndemîna tuturor este, deci, un mare serviciu ce face librăria Socec culturii naționale,

P. S. Aici am atins numai o problemă de stil. Dar cunoașterea proverbelor poate fi folositoare și din alt punct de vedere. Multe proverbe rezumază admirabil observații adînci asupra vieții. Așa de pildă, proverbul: „Părinții mininecă aguridă și copiii li se strepezesc dinții”, e cea mai nimerită formulă a... teoriei eredității patologice... El ar putea servi ca motto la *Strigoii* lui Ibsen...

C. Sandu-Aldea. *Pe drumul Bărăganului.* „Minerva”, Prețul 1 leu 50 b.

Vorbînd altădată, în trecut, despre *In urma plugului*, am fost nevoit să fac oarecare aprecieri aspre asupra acelui volum al d-lui Sandu-Aldea. D. Sandu-Aldea nefiind însă un oarecare, am așteptat cu nerăbdare a-mi dea ocazia să fac și altfel de aprecieri.

Cînd a apărut *Două Neamuri*, i-am cîștit volumul, plin de dorința de a spune tot binele cu putință. Și, dacă n'am găsit un roman în *Două Neamuri*, am scos în relief remarcabilul talent al d-lui Sandu-Aldea de a zugrăvi natura. Am arătat că, în zugră-

virea *picturală* a naturii, d. Sandu-Aldea este cîntăreț în literatura romînească.

Apoi pe lingă alte calități, constatam, în acel volum, una foarte esențială: lipsa acelei brutalități de sentiment, pe care i-o reproșam altădată.

Cu acelaș sentiment am început să cetesc *Pe drumul Bărăganului*. Și-mi pare rău că dorința nu mi s'a îndeplinit. Desigur, d. Sandu-Aldea este acelaș zugrav minunat al naturii și există, în acest volum o bucată — *Ghiocel*, — în care autorul a scris nu numai una din cele mai frumoase pagini ale sale, ci una din cele mai frumoase pagini din literatura romînească!... Observ însă, și acum, că d. Sandu-Aldea, care e mai ales cîntărețul pămîntului, abuzează de natură și o zugrăvește, adesea, și atunci cînd ea nu are nici un rol. Ba încă acuma ajunge uneori și la manierism, ca, de pildă, cînd, tîind convorbirea dintre d-na Rămurea și Mogoș, autorul zice: „Mogoș întoarșe capul spre fereastră și se uilă la leiu: chiar în clipa aceea un val de vînt îi răsuci foile și copacul se învăluie în argint de odăjdi vechi”. — Nu vreau să spun că comparația culorii nu e nimerită, dar toată figura aceasta, cași toată fraza, face impresia de ceva *căutat*, mai ales că întreruperea dialogului, pentru a zugrăvi teiul de afară, este ea însăși ceva forțat... Ar fi păcat, dacă d. Sandu-Aldea și-ar corupe minunatul său talent de pictor al naturii.

În zugrăvirea oamenilor, d. Sandu-Aldea nu reușește decît atunci cînd zugrăvește oameni primitivi și tari. De altmîntrelea, aproape nici nu zugrăvește altfel de oameni. (În *Două Neamuri* a zugrăvit oameni blinzi, pentru a pune în contrast un neam bun și blind cu neamul infam al lui Livaridi). Sima Baltag, Niță Mindrea, Mitrea Cazacu, Iogofătul Stoian, etc. toți sînt oameni primitivi și tari... Dar

toți sînt, în realitate, unul și același om, pus în împrejurări abia diferite unele de altele, — cea ce nu poate fi o învinuire pentru d. Sandu-Aldea, căci tipurile acestea de oameni sînt atît de primitive, viața lor sufletească atît de puțin complicată, împrejurările în care trăesc atît de aceleași, încît cu greu s'ar putea deosebi unul de altul. Unul se numește Sima Baltag, altul Mitrea Cazacu, unul ucide din răzbu-nare, altul ca să înlătore pe bărbatul ibovnicii sale, unul trăește cu stăpîna-i preuteasă, altul cu stăpîna-i crișmăriță, etc., dar sufletul personajului e același, iar faptele variante ale aceluiași fapt.

Pe acest om tare, d. Sandu-Aldea îl zugrăvește bine, dar numai pe acesta. Cîntăreț al pămîntului, d. Sandu-Aldea poate zugrăvi, cel mult, pe omul naturii, pe omul stepelor, care e, aproape, un element al naturii. Cum se ridică însă, în alte clase sociale, d. Sandu-Aldea nu mai e de recunoscut. — Vorbînd de *Două Neamuri*, spuneam că cel mai slab capitol e acela în care autorul zugrăvește viața unor studenți romîni din Paris, care fac „la noce“... În volumul acesta nou, cea mai slabă bucată e, fără îndoială, *Frații de Cruce*, în care e vorba de o doamnă din societatea înaltă care vrea să seducă pe un prietin al bărbatului său, pe poetul Mogoș. Bucata aceasta — să mă orte d. Sandu-Aldea, — samănă ca două picături de apă cu oricare din „nuvelele“ cu subiect din lumea mare ale d-lui Vasile Pop. D-na Rămurea, femeia care vrea să seducă pe catonicul Mogoș, este o monstruo-zitate, vrednică să stea în galeria d-lui Vasile Pop, alături de „studentele“ acestuia... Bă, mi-aduc aminte, că și d. Vasile Pop are o „nuvelă“, în care o cucoană vrea să seducă, cu orice preț, pe prietînul bărbatului său... Că aceste lucruri se în-tîmplă... desigur! Dar cred acești scri-

itori populari că femeile din societatea mare, chiar dacă sînt tot atît de stricate, ca demi-„demi-mondenele“, apoi sînt ele, în stil și în chipul de a „seduce“, mai triviale decît cele din urmă. femeii de stradă?

Frații de Cruce sînt un pamflet la adresa societății înalte, scris de un nuvelist care, în loc să caute a cunoaște acea societate, crede că-i de-ajuns adinca sa ură împotriva ei, pentru a o zugrăvi... Si ce adorabil e și vigurosul poet Mogoș care, în indignarea lui, răspunde cuvintelor provocante ale d-nei Rămurea prin energicul: — *Canalie!* și e gata să-i tragă și o păreche de palme, pentru că atentează la pudora lui de versificator naționalist!...

În nuvela aceasta, găsece o comparație, asupra *prețiozității* căreia atrag serioasa atenție a autorului: „Privirile ei ispititoare îi pătrundeau în sufleși-l turburau *întocmai după cum reactivul energic nemerit turbură deodată soluția cea mai limpede a substanței cu care poate forma o combinațiune chimică*“... E păcat să-și striced. Sandu-Aldea admirabilul său stil, — o altă calitate incontestabilă a talentului său, — cu asemenea fraze, care ar fi minunate numai într'o nuvelă umoristică...

Înainte de a sîrși, țin să atrag atenția asupra bucății intitulată *Vedenia*, o povestire încadrată minunat într'o alta, după sistemul atît de utilizat de Maupassant, și care are norocul de a putea aminti, măcar, nuvela „fantastică“ a marelui scriitor francez, *Sur'eau* (din volumul *La Maison Tellier*).

Însfîrșit, cu toată inegalitatea talentului său, d. Sandu-Aldea e un artist, asupra căruia însă e greu să te pronunți definitiv, căci... nici el însuși nu s'a pronunțat încă cine este.

Constanța Hodoș, Martirii. București, Minerva, 1908, prețul 1.50.

E greu de rezumat subiectul acestei ulti-me scrieri a d-nei Hodoș, pentru că sunt prea multe întâmplări, prea multe vieți de om, prin care chipurile trec iute ca niște umbre, ce se agită o clipă schițând un gest, o atitudine, pentru a dispărea și a fi înlocuite cu altele, într-o enervantă și o-bositoare mișcare de caleidoscop. Ai vrea să le oprești în loc să cercetezi cine sunt, ce vor și ce gândesc, dar evenimentele se precipită; abia ai timpul să te poi în legătură de simpatie cu vre unul din personagiile romanului, firul povestirii e întrerupt și alte, mereu alte întâmplări, vin și-ți ascund, în loc să-ți desfășoare, chipul sufletesc al acestor „martiri”, ale căror suferințe, minii și aprige porniri de răzvrătire străbat ca un fior în povestirea autoarei. Abia începi să pătrunzi în viața lui Moș Ciolan cu ba-ba și feciorul lor din satul acela din Maramureș, abia începi să întri în du-rerile și bucuriile lor, și întri apoi în viața lui Chiril, ce nu începe bine a se desfășura și s'a stins. Acum iată viața lui Stoe în care sunt atâtea și atâtea întâmplări, încât nu mai arar mai pătrunde până la celitor cite ceva din sufletul acelora ce par foarte gră-biți a trece prin viață. Anița, Ilie dascălii, revoluția, viața casnică cu durerile, bucuriile, dragostele, căsă-toriile și nașterile, mulțările și stră-mulțările din loc în loc, toate acestea se îmbulzesc și-ți rostogolesc gându-rile, simțirile și reflecțiile, așa că te simți zapăcit, uluit la sfârșitul roma-ului și prea puțin informat asupra acelor martiri, eroii povestirii.

În alte opere, nuvele mai scurte, și chiar în această, acolo unde-ți dă ră-gaz povestirea, talentul d-nei Hodoș place prin sinceritatea emoției și nu-anțarea simțimintelor prin o duio-

șie ce te cișligă. În stilul sărac. Lip-sit de culoare și armonie muzicală, aspru și neindeminatic, emoția pune adesea ca o strălucire de soare și ni-merește accente care o revărsă caldă și binefăcătoare în sufletul cititorului.

Stingăciile, concepția simplistă asu-pra oamenilor și lucrurilor, lipsa de putere a acestui talent, ce pare încă în căutarea formei, peste toate treci ușor, mulțumită acestui dar de a co-munica emoția. Se stabilește îndată simpatia între cititor și povestitoarea atit de lipsită de manierismul și pre-țiozitatea altora, cu mai puțin talent și cu mai multă pretenție. Meritul o-perei d-nei Hodoș și farmecul poveș-tirilor sale celor mai bune e în a-cestă atitudine simplă și firească a autoarei, atitudine foarte rară tre-bue s'o mărturisesc cu regret, la scrii-toarele noastre și chiar la cele străine.

În literatura celor mai multe e a-cea aplecare de a se glorifica pe sine, acea indiscreție ce le împinge a se confesa public și a scri un roman nu în scop de a crea opere de artă, ci pentru meschine interese de răz-bunare, sau pentru a răspunde nevoii veșnice de a cocheta, de a-și desfășura sufletul cu aceiași cochetărie u-șuratică și artificială cu care-și des-fășură evantaliul, ce te jiguesțe la cele cu oarecare talent și te stringe de git la mediocrități și nulități, ce au ales literatura ca oricare alt mij-loc de a parveni. Multe din aceste lipsuri vor fi aparținând și stocului de parte adversă desigur. Dar ele sar mai mult în ochi în literatura feme-nină, fiindcă scriitoare sînt mai pu-ține și pentru că aceste neajunsuri sînt o armă în mina celor ce tăgă-duesc femeii dreptul de a participa la viața intelectuală și pentru că sînt o piedică pentru cele ce au în adevăr o valoare sufletească.

De aceea poate opera d-nei Hodoș îmi pare mai simpatică, pentru că în

ea *eu* se șterge cu desăvîrșire într'o poruire sinceră de simpatie pentru altul și într'o preocupare de a face operă de artă, în care să realizeze după putință un ideal în care nu intră nici una din supărătoarele pretenții despre care am vorbit.

*

Ioan Adam. Năzuinți. Povestiri. București, Minerva, 1908.—Literatura modernă realistă, naturalistă, ori cum veți vrea să-i zicem, ne-a obișnuit cu „*fizionomia adevărată a lucrurilor*”; azi cerem fiecărui poet și romanțier să ne redea această aparență de adevăr în operele sale prin o exactă observare a lucrurilor. Atitudinea lirică ni se pare cea mai falsă și jignește de o potrivă gustul omului subțire ca și cerințele cugetării filosofice. Exagerarea, atitudinea romantică, exaltarea de tot felul în opera de artă, face cu nepuțință citirea ei. În „Năzuinți”, ca în genere în tot ce a scris D. I. Adam, această atitudine căutată, exagerată și falsă împiedică pe cititor de a aprecia unele calități reale ale acestui povestitor. Pornirea noastră spre ironie își găsește mereu material, fie în atitudinile forțate ale eroilor, fie în însăși atitudinea povestitorului, care-și umflă tonul, torturează limba și stropșește stilul, căutînd cu strădănuință vorbe rare, împerecheri de imagini bizare și nefirești, pentru a povesti întâmplări goale de orice semnificație psihologică, lipsite de orice relief estetic.

În „Hatmanul Hotnog”, ca și în „Răzbușarea lui Timuș”, nici culoare istorică, nici adevăr sufletesc. Pretuțindeni însă acel lirism nesuferit, acel sentimentalism dulceag, care-l face pe singerosul Hatman, după ce omoară pe *Alistar* (!), să exclame :

„Să rămie numai ea floarea mea parfumată... sau „De ce nu mi-ai spus că ești floare?”... Și altele încă în gustul acesta, ca acel „nebu din

amor” din „Instrăinat”, alit de teatral și de poetic sau ca hoțul plin de romantism și cavalierism Costea, care în realitate e un biet pirlaci. Fost fecior în casă după ce s'a liberat, „scuipat și certat” de stăpînii lui (de la oraș, vinovat de talbării cu niște borfași proști, acum la țară sufletul clocoște de minie pentru o simplă vorbă a stăpînii-său, în tăcerea nopții el meditează crima care să spele injuria grozava primită de la stăpîn. „Neam de calic!, auzi, el neam de calic”, el cu trecutul care i-l cunoașteți... Dar cum se și cuvine pentru un cavalier fără pată ca el și alit de susceptibil în ceia ce privește „ouoa-rea”, e destul să se anunțe venirea „dămniței necunoscute” pentruca el sa aiba „o presimțire moleșitoare”. În fine, după o scenă foarte lirică și romantică, în care Domnița entuziasmată după vechile regule ale romanului de senzație, de voiniciea lui Costea, care în fața ei, a înfrinat și a încălecat un... mînzoc neiovătat, îi dăruește o floare. Atunci se petrece o scenă măreață. În lumina lunii acest imblinzitor de mînzoci „pune trandafirul pe pragul casei și, cu ciuda criminalului care ucide, implintă cuțitul și-l lasă acolo!”... Și apoi tot alit de măreț și poetic își încăleacă mînzocul și-o ia razna în spre Prut.

Am citat această nuvelă, fiindcă ea e caracteristică felului de a concepe lumea a d-lui I. Adam. Ceia ce-l ademnește pe autor e atitudinea măreață, lirică sau poetică a eroilor săi. Dacă această atitudine se potrivește sau nu cu sufletul lor, cu împrejurările sau cu realitatea, aceasta nu importă, după cum nu importă nici dacă fapta e motivată de împrejurări interne sau îndreptățită măcar de împrejurări externe, cum e cu crima lui Vidu din „Neculai Mocanașu”. E acest fel de a concepe lumea ceva cam întirziat în evoluția noastră literară. Cum am zis,

cerem operelor noastre actuale să ne dea fizionomia adevărată a lumii și apoi nici putem să ne mai închipuim, cu romanticii de odinioară, că omul e centrul universului și că prin urmare orice manifestare a sa în genere și a poetului în specie, trebuie să prezinte un interes deosebit. D. I. Adam pare a fi rămas și aci încă la concepția veche, și de aceea nu reușește să ne intereseze nici cu impresiile sale de călătorie, în care toate simțimintele și nuanțele lor cele mai fugitive sînt notate cu un lux de amănunțimi care descurajează pe cel mai binevoitor cititor.

*

Ioan Adam. *Pe lângă vatră.* Pilde și glume țărănești. Ediție nouă complectată, București, Minerva 1908, prețul l. 50.

În această colecție de glume și pilde țărănești autorul a păstrat cit se poate de bine spiritul poporului și une ori și sarea lui... Din acest volum s'ar părea că d. Ioan Adam cunoaște intru citva pe țărani, și e cu atît mai de mirare lipsa de adevăr și de natural cu care-l redă în celelalte opere ale sale.

I. S.

* * *

Jean Dornis. *Le roman italien contemporain.* Paris. 1907. Paul Ollendorf. Prix 3 fr. 50.

Autoarea, cunoscută prin lucrări însemnate asupra poeziei și teatrului italian, se ocupă în acest volum de romanul italian în secolul al XIX. După ea, în multiplele și inegalele manifestări ale acestui gen, găsim oglinda fidelă a condițiilor materiale și morale ale vieții italiene în secolul trecut și expresia aspirațiilor generale ale rasei și ale sufletului italian. Ea crede că, înlăturîndu-se divergențele individuale, două mari curente întrupează aceste aspirații, dominînd evoluția romanului în secolul al XIX. Unul, spi-

ritualist, religios, moral; altul pătruns de păgînismul străvechiu și atavic al rasei italiene. Reprezentantul glorios al primului curent, care-și face apariția cu romantismul, e, în prima jumătate a secolului, Alexandru Manzoni cu minunatul său roman „Promessi sposi“, apărut la 1826. În aceeași operă purori vie, marele scriitor milanez e un precursor al romanului italian de azi. În legătură cu preocupările morale, acele politice joacă primul rol în opera puțin cunoscută, dar însemnată, a lui Ippolito Nievo „Romanul unui octogenar“, apărută în 1867. Nota poetică, patriotică și umanitară însulește serierii lui De Amicis, care urmează imediat unității italiene. Dar aspirațiile religioase, catolicismul cuprins în opera lui Manzoni și-au găsit în vremea noastră cel mai strălucit reprezentant în Antonio Fogazzaro. Cu multă fineță, autoarea analizează opera atît de interesantă și sinceră a acestui romancier, pentru care legea datoriei trebuie să poruncească legii naturale a amorului, scotînd în lumină tendințele spiritualiste și mistice ce apar mai ales în vestita lui trilogie (Petit monde d'autrefois. Petit monde moderne. Il Santo). Cu totul opuse tendințelor spiritualiste ale curentului inaugurat de Manzoni, și aparținînd celui-lalt curent, sînt însă cele mai multe din operele cu care se fălește azi romanul italian. Lipsite de preocupări morale, dinpotrivă, pătrunse de religia simțurilor și de cultul forțelor naturale, sînt lucrările romancierilor locali ai Siciliei, Luigi Capuana și Giovanni Verga. Primul a zăgrăvit în „Marchizul de Roccaverdine“ nobleța siciliană, coborîtore a Normanșilor cu toată salbătacia și șiretenia ei hereditară. Cel de al doilea, maestrul școlii veriste, influențat de Maupassant, a descris moravurile și sufletul claselor de jos ale Siciliei, în „Cavaleria rustică“ și mai ales „Mala-

voglia", opere de-o precizie și de-o sobritate clasică. Noblețta siciliană, mai are un puternic evocator în romancierul Federigo de Roberto, iar viața regională și moravurile primitive și caracteristice ale Sardiniei au fost redată cu multă intensitate de viață în nuvelele și romanele Graziei Deledda. Tot din acest curent face parte marea și originala romancieră din Neapol. Matilda Serao, unul din cele mai admirabile talente de jurnalist pe care le-a produs secolul al XIX. În opera ei bogată și inegală, e multă spontaneitate, grație și putere de emoție. Ultimele sale opere „Au pays de Jésus” și „Sœur Jeanne de la Croix” sint semnul unei reînvieri sufletești și arată o înclinație către creștinism. Dar nimic nu e mai străin de misticismul spiritualist decît catolicismul Matildei Serao. Religia ei are un caracter mai mult estetic. În complectă opoziție cu spiritul creștin, sufletul renașterii și al păgînismului antic, apare în toată splendoarea în romanele lirice ale lui Gabriel d'Annunzio, imnuri închinare frumuseții și forței, amestec unic de sensualism, voluptate și rafinată cruzime. Nietzsche și eroii renașterii italiene au avut o mare influență asupra acestui artist eclectic deo încomparabilă virtuozitate, și au contribuit la formarea estetismului și heronismului său, vecin cu anarhia morală. După părerea autoarei, acest mare artist e un izolat, și el nu va forma o școală. O deșteptare a ideii spiritualiste, un elan generos de altruism, o preocupare vie de problemele morale și sociale ale vremii, caracterizează ultimele producții ale romanului italian, și însușesc operele celor mai distinși din scriitorii tineri, Giovanni Cena și Enrico Butti. O. B.

* * *

Raymund Netzhammer. *Auf dem Kuzeln. Fahrten durch Dobrogea.* Bucarest, 1907, 77 pg. în 8°.

E o viață și colorată expunere a călătoriei ce autorul a făcut-o în Iunie trecut prin părțile nord-răsăritene ale Dobrogei. De altminterle, această provincie a noastră, așa de bogată în rămășiți arheologice, pare că interesează mult pe d. N., cum ne dovedesc călătoriile sale prin partea locului și studiile privitoare la antichitățile de acolo. (Vezi Viața Romînească 1907 IV. 388).

În jurnalul de călătorii, dacă ne putem exprima așa, al acestei excursii, ce a făcut-o atras de „acele grațioase linii ale colinelor dintre Mahmudia și și Morughiol, care, inecate în orbitoarea lumină a asfințitului de soare, îi trimeteau pe deasupra maieostoasei mări de trestii o prietenoasă salutare în drumul său spre Sulina”, autorul ne dă știri despre nenumărate ruini de cetăți, din toate epocile, ce se găsesc aici la gurile Dunării. Încă înainte ca Roma să-și fi întins stăpînirea peste aceste regiuni, înfloreau aici contoarele grecești; iar sub imperiul roman au fost în Dobrogea garnizoane puternice. Regretabil e că oamenii noștri de știință nu se apucă cu seriozitate să dezgroape și să studieze atîtea comori ascunse în pămînt, ori și mai rău încă distruse și risipite sub ochii nepăsători ai autorităților de locuitori băștinași. Faptul acesta dureos îl întilnim de multe ori pe paginile autorului, interesante și din alte puncte de vedere. M. J.

* * *

Radu Rosetti. *Despre Censura în Moldova.* I. Înființarea censurii de guvernul provizor rus și funcționarea ei sub acel regim (1828--1834), 32 pp. prețul 40 bani. II. Censura sub Mihail Sturza (1834--1849) 142 pp., prețul 1,50. III. Censura cărților evreești în Moldova sub Domniile Regulamentare, 59 pp. prețul 60 bani. IV. Censura sub Grigore Ghica și desființarea ei, 108 pp., prețul 1,20. Extrase din An. Ac.

R. S. II, Tom XXX. București, Carol Göbl, 1907.

Cu ocupația rusească după 1828 a venit și censura, care a fost înființată înainte chiar de punerea în aplicare a regulamentului organic. A ținut censura până când principatele au putut ca să respire mai liber, până când Domnul unionist Grigorie Ghica [d. Rosetti scrie *Ghyca*], pentru a ajuta și înlesni unirea, a desființat-o în Mai 1856. Kisselev, care a lăsat amintiri de o bună administrație, a dat dovezi de mare „îngustime și spirit meschin în ce privește censura (I, 4). Sub Mihai Sturza censura a rămas *tot rusească*. ba, după mișcarea din 1848, și mai aspră.

S'a întâmplat sub Mihai Sturza un fapt care merită să fie relevat, căci s'a repetat la fel acum câțiva ani, când a fost confiscată de autoritatea judecătorească ca subversivă constituția Țării.—Pe vremea lui Mihai Sturza constituția era regulamentul organic pe care un străin l-a tradus în franțuzește și a trimis în Moldova 320 de exemplare, din care unu s'au răspândit decît 13 pe cale nelegală, celelalte au fost confiscate și date îndărăt peste graniță.—Dar ca să se vadă cit de absurd erau regulile privitoare la censură și „desăvirșita lipsă de cultură a personalului chemat să le aducă la îndeplinire“ (II, 11) se amintește că odată a fost oprit și un tratat de hipologie. Nu erau scăpate de censură nici cărțile religioase și nici chiar lumenatul Mitropolit Veniamin nu suferia scrieri cu cuprins anticanonice. Gazetele din Bucovina și Transilvania—*Gazeta Transilvaniei* fusese îngăduită până la publicarea articolului „Protektoratul rusesc în Moldo-România“—care erau tipărite în limba națională. Puține gazete străine pătrundeau, numai „din Rosia și din Turchia“ erau permise toate.

Memoriile d-lui Rosetti se alcătuesc

din două părți, o expunere istorică și „Anexe“ în care se publică dosarele aflate la Academia Română, care au rămas de pe vremea cenzurii.

Studiarea cenzurii în Moldova făcută de d. Rosetti dă înțelegerea multor fenomene culturale și sociale, care se simt încă în dezvoltarea vieții noastre.

„Cărțile străine aduse în țară în vremea lui Mihai Sturza erau în cea mai mare parte cărți franceze. Dacă la început cărțile clasice și didactice precum și operele istorice, predomină în cataloagele care se află în dosar, vedem numărul lor scăzînd din an în an, pe cînd cele de literatură ușoară se fac din ce în ce mai numeroase. Sîntem în plină perioadă de lățire a limbii franceze, și dacă această lățire a contribuit mult la europenizarea obiceiurilor claselor superioare, a avut însă și două cusururi mari: 1. a mîntînit și poate chiar că a lățit intruciva hogașul săpat de cultura greacă între păturile de sus și popor; 2. a întîrziat ecloziunea producerilor în limba țării“ (II, 10).

Studiul d-lui R. Rosetti dă măsura largă a înțelegerii spiritului și culturii începutului vieții noastre contemporane.

M. D.

* * *

Virgiliu Drăghiceanu. *Călușu monumentelor istorice din județul Dimbovița.* Târgoviște, Tipografia Viitorul, 1907.

Cu scopul de a se forma un muzeu și de a face apoi un istoric al județului a început d. Drăghiceanu cercetările sale.

Tîrgoviștea de origine negustorească, capitala țării din sec. XV-lea până în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, cu ruinele palatului domnesc și ale turnului *Chindiei*, amintitor al Galatei din Constantinopol, cu cele 22 biserici, este cercetată în pri-

mul loc. Se înșiră apoi descrierea și istoricul a peste 50 localități din județ, și mai ales a rămășițelor istorice care s'ar putea aduna pentru muzeul județului. Autorul prezintă publicului acest raport adresat prefectului județului ca o „călăuză“ care se va completa. Spre a fi utilizată însă ca o călăuză bună, ar trebui ca înșirarea localităților să se facă după un indiciu mai precis decât acel al întimplării. Înțelesul lucrării d-lui Drăghiceanu de a dezvolta o viață istorică locală nu poate să aibă decât o bună primire.

M. T.

* * *

Lazare Sainéan. *La Création Métaphorique en français et en roman. Images tirées du monde des animaux domestiques. Le chien et le Porc, avec des appendices sur le loup, le renard et les batraciens.* Halle a. S., Niemeyer, 1907, un vol. 8° de VI—174 p., prețul mărci 5.50.

Și acest de al doilea volum din *Création Métaphorique* arată că autorul e grăbit. Marginindu-mă la partea rominească, observ că d. S. ignorează izvoarele de căpetenie ale limbii noastre (Șezătoarea, Marian, Viciu, Damé Terinologie, Papahagi, Dalametra, Iosif Popovici, Gorovei, Săghinescu, etc.). Inutil să mai spun că din această cauză autorul a pierdut ocazia de a studia un număr însemnat de cuvinte de cel mai mare interes pentru subiectul său, ca *fibă*, *ssa*, *jiğărae*, *luptele-cinelui*, *pahae*, *pujnă*, *a pujni*, *mușin*, *mușluesc*, *mr. grunedzu*, *meğ. gurlcs*, *gurlită* și multe altele, cuvinte care arată în același timp că autorul ignorează și studiile filologice rite se fac la noi. Pe de altă parte d. Ș. hazardează etimologii uneori cu totul riscate. Astfel d-sa derivă pe *cotețu* dela *cot*, propriu zis 'tourné de côté'. Cuvântul este însă un derivat prin-ețu dela albanezul *cut* idem. Aș

mai putea da și alte exemple de acest fel; prefer însă să atrag atenția asupra interesantelor apropieri pe care autorul o face între *javră* și francezul dialectal *jabrailles*, *criailles*, și asupra lui *șarlă* pe care autorul îl derivă cu dreptate din numele propriu *Charles*. Indicele final este defectuos făcut. Lipsesc din el cuvinte ca *amuș*, *căinos*, *dolcă*, *a grăoți*, *javră*, *latru*, *porzăraș*, *urlu*.

Vor cădea oare aceste rinduri supt ochii d-lui Ș.? În orice caz, va ajunge oare d-sa să se convingă că necazul pe care-l fi avind pentru anumite persoane din România, din cauza cărora a fost nevoit să-și lăse lumea-n cap, nu justifică și disprețul asupra științei filologice cită se face la noi (izvoare și studii), cită vreme d-sa nu reușește cu totul la filologia romină?

*

G. Popa-Liscanu. *Din Mitologia populară romină. Urme de sărbători păgânești. Brumariul, Moșii Rusalii.* Extras din 'Convorbiri Literare' XLI, No. 6 și 7. București, Göbl, 1907, o broșură în 8° de 26 pg.

Brumariul și *Brumărețul* nostru, numele lunilor Octombrie și Noiembrie, închipuiți de poporul nostru ca niște flăcări care ofilesc florile, și le ia mirosul și nimicesc orice vegetație, sint **Brumarius*=*Brumos*, *Liber Pater*, *Sabazius*, zeu al naturii în onoarea căruia se sărbău *Brumae* sau *Brumalia* sărbătoarea de toamnă a amorțirii naturii), dela *bruma*, ziua de 25 Noiembrie, numită astfel fiindcă se credea a fi cea mai scurtă.—Sărbătoarea numită *Rusalii* (Pogorirea Sfintului Dub), zinele numite *Rusalii* sint sărbătoarea pagină *Rosalia*; iar *Moșii* reprezintă vechiul cult al morților, *manes*.

Broșura se citește cu interes.

*

I. A. Candrea, Ov. Densușianu, Th. D. Speranția. *Grașul Nostru. Texte din toate părțile locu-*

ite de Romîni. I Romînia. Din Publicațiunile ministerului instrucțiunii și al cultelor, cu prilejul jubileului de 40 de ani de domnie a M. S. Regelui Carol I. București, Socec, 1906—1907, 1 vol. în 8° de 554 p., prețul 4 lei.

Publicația este menită a ne da o imagine a dialectelor românești de pe tot teritoriul limbii române. Se știe că acest lucru l-a încercat mai întâi d. Gustav Weigand din Leipzig, dar încercarea d-sale, în afară de faptul de a fi poate cea mai amară ironie pe care un străin ne-a adresat-o vreodată nouă Romînilor, nu face onoare decât curajului său. Publicația de față se prezintă în cu totul alte condițiuni. Autorii sînt Romîni, trăiesc între Romîni, și acest lucru constituie un enorm avantaj față de un străin, oricîtă rivnă s-ar da acesta și oricît de dezinteresat ar fi (despre „rtvna“ și „dezinteresarea“ d-lui G. Weigand a se vedea Arhiva din Iași din Noembrie 1907 și Ianuar 1908).

Acest prim volum cuprinde probe de limbă din toate județele țării, probe care sînt cu atît mai interesante cu cît nu sînt privitoare numai la limbă, ci au în vedere și datini, credințe, tradiții populare. Sînt prețioase în această privință notițele privitoare la Vodă Cuza. Tipărirea este făcută cu îngrijire. Doar *țihlăriș* 'pădure măruntă, tușșur' dela pg. 434 care este sigur o greșală de tipar pentru *țihlăriș*, cuvîntul fiind un derivat dela *țihlă*, și

cimilitura 'urli lupu la hotari și s-a-udi-n cefa țari' care este tradusă prin ciuperca, în loc de tunetul. În ce privește transcrierea fonetică a cuvintelor nu putem fi prea pretențioși, deoarece nici autorii n-au vrut să fie, publicația lor fiind îndreptată mai ales către publicul mare.

*

Gr. Grigoriu-Rigo. *Medicina Poporului. I Boalele Oamenilor. II Boalele Vitelor.* Extrase din Analele Academiei Romîne, seria II, tomul XXX. Memoriile secțiunii literare. București, Gobl-Rasidescu, 1907, 2 broșuri în 4, de 187 și 36 pagini, prețul 1.60 și 0.50

Două broșuri, în care autorul a adunat, fie personal fie din publicațiile folklorice anterioare, tot ce-a putut găsi relativ la medicina populară: ce boale cunoaște poporul, cum le numește, și care sînt mijloacele întrebuințate spre vindecare. În partea I se înșiră boalele oamenilor, în partea II boalele animalelor. La urmă se dă și un indice de corpuri anorganice, animale, plante întrebuințate în medicina poporului și de cuvinte și de plante populare cuprinse în medicina poporului. Autorul, iarăș un diletant, tot n-a înțeles că pentruca un glosar să fie folositor, el trebuie să fie complet și sistematic. Astfel publicația este firește utilă.

G. P.